

Министерство культуры Республики Тыва
Государственное бюджетное нетиповое образовательное учреждение РТ
«Республиканская школа-интернат искусств им Р.Д. Кенденбиля»

Рассмотрено

на заседании МО ГЦ

Протокол

№ 1 от «31» августа 2023 г.

Рук. МО Чигден

(Чигден Н. Д.)

Согласовано

зам. директора по УВР

общеобразовательного цикла

«1» сентября 2023 г.

Ондар Ш. И.

(Ондар Ш. И.)

Утверждено

приказом директора школы

ГБНОУ РТ «РШИИ

им. Р.Д. Кенденбиля» № 1

31 августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
по тувинской литературе 8 класс.

Уровень образования: основное общее образование

Количество часов: 2

Уровень: базовый

Учитель: Тадар-оол Саяна Кулаковна.

Программа по тувинской литературе разработана на основе примерной программы

Тувинский фольклор и литература для 5-9 классов для общеобразовательных учреждений.

Составители: **Е. Т. Чамзырын, М. А. Кужугет, Л. Х. Ооржак.** Институт развития национальной школы. Кызыл-2012.

Учебник: Тувинская литература 8 класс. М. А. Кужугет, Л. Х. Ооржак, Кызыл - 2017

г. Кызыл
2023-2024 уч. год

Тайылбыр бижик. 8 класс

Тыва чогаал

Неделяда 2 шак

Ажылчын программаны Россия Федерациязының «Өөредилге дугайында» Хоойлузунуң 12-ги чүүлүнүң 7-ги кезээнге, ортумак болгаш ниити өөредилгениң федералдыг өөредилге стандарттарына, РФ-ның өөредилге болгаш эртем яамызының 2010 чылдың декабрь 17-де үнген 1897 дугаарлыг дужаалыга үндезилээн.

Программаны тургузарына үндезин болган **нормативтер болгаш эрге-хоойлу баазазы:**

- 2012 чылдың декабрь 29-та үнген 273-ФЗ дугаарлыг «Россия Федерациязында өөредилге дугайында» Федералдыг хоойлузу (п. 4, 14-кү кезээ);
- 2018 чылдың август 3-те үнген 317-ФЗ дугаарлыг «Россия Федерациязында өөредилге дугайында» Федералдыг хоойлузунда 11 болгаш 14 кезектеринде өскерилгелер дугайында» Федералдыг хоойлу;
- Тыва Республиканың үндезин хоойлузу (Конституция, 5 кезээ)
- «Тыва Республикада дылдар дугайында» хоойлу (декабрь 31, 2003 ч., № 462 ДХ-I, өскерилгелерлиг: апрель 12, 2019 ч.).

Төрээн чогаал эртемниң ужур-дузаны.

Тыва литература эртеми школа программанынче кирип, өзүп олар салгалдың бүгү талазы-биле хевирлеттинеринге эргежок чугула рольду ойнап турар. Ол культура – улустуң аас чогаалы, театр уран чүүлү, уран чүүлдүң өске-даа янзылары болгаш парлалга, эртем, өөредилге, кижизидилге, психология, дыл, төөгү-биле сырый харылзаалыг. Тыва литература делегей литературазына деңнээрге, чеже-даа анык болза, ол тыва чоннуң ажил-амыдыралының онзагайын, төөгүзүн, национал бүдүжүн бүгү талазы-биле чырыдып турар. Тыва литературада уруглар кижизидилгезинге, оларның бот медреселин хевирлээринге, төрээн дылывыстың тывызык онзагайын билиндиреринге таарымчалыг чогаалдар кайы хөй. Тыва литература чоннуң аас чогаалындан, орус болгаш делегей литературазының

классиктериниң арга-дуржулгазындан хөй кичээлди ап, өзүп сайзыраан болганда, ында уруг-дарыгга дамчыдар өөредиглиг-даа, кижизидиглиг-даа чүүлдер арбын.

база аас чогаалының янзы-бүрү хевирлери Тыва чоннуң ёзу-чаңчылдары, эрткен оруу, амыдыралчы арга-дуржулгазы, психологтуг байдалын көргүскен чогаалдар база аас чогаалының янзы-бүрү хевирлери өөредилге номнарында кирип турар. Ынчангаш тыва чогаал кичээлдериниң тыва дылдыг өөреникчини өөредиринге, кижизидеринге база угаан-медерелин сайзырадырынга таарымчалыг аргалары хөй. Төрөөн чонунуң чогаалын хандыр шингээдип алыры – өөреникчилерге өске эртемнерни чедишкени билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус, делегей, культура, уран чүүл дугайында билиглерни калбартып, чүгле тыва чогаалчыларның эвес, а бүгү тыва чоннуң байлак дуржулгазын ажыглап билиринге чаңчыктырар. Ындыг болганда, тыва чогаал кичээли өзүп орар салгалды шын хевирлээринге, ооң патриоттуг болгаш моральдыг бүдүжүн кижизидеринге эргежок чугула эртемнерниң бирээзи.

1. Тыва чогаалды 8-ки класска өөредириниң сорулгалары

Өөредиглиг сорулгалары:

- өөреникчилерге чогаал сөзүглелиниң тургузуун, уран-чеченин, ооң дылының онзагай талаларын, идея-тематиктиг утказын, сюже болгаш композициязын сайгартып өөредири
- чогаал билиглеринге даянып, чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин ылгап, ооң бижиттинген төөгүзүн сайгарып өөредиринге чаңчыктырары;
- чечен чогаалдың онзагайын уран чүүлдүн өске хевирлери-биле дөмейлеп, орус болгаш өске чоннарның литературазында тыва чогаалдарның идея-тематиказы-биле дөмей, хевирлеш чогаалдарны деннеп өөредири;
- чогаал сайгарарынга ажыглаар медээ-сүмелерни (интернет четкизи, словарь, библиографтыг справочниктер, энциклопедиялар) ажыглап сайгарарын өөредир.

Кижизидиглиг сорулгалары:

- уругларның сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;
- кижилерге, төрөөн черинге, чонунга, бойдуска ынак болгаш, аңаа хумагалыг, хамааты бот-медерели бедик, ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир;

- номчулгага сонуургалдыг, чогаадыкчы ёзу-биле боданып, амыдыралдың кандыг-даа байдалдарында бодун база бодунуң шын туружун камгалап билир кижини кижизидер.

Сайзырадыр сорулгалары:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медеделдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн;
- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

2. Курстун кол допчулалы болгаш тургузуу

8-ки класска чедир уруглар тыва литератураның үе-чадаларын өөрөнмээн болур, ынчалза-даа өөредилге номунче чогаалдарны үш үе-чада аайы-биле киирген. Ынчалза-даа ук курска тыва литератураның үе-чадазын өөрөнмес, ындыг болганда, класстан дашкаар номчулгаларны планче үе-чада барымдаалавайн киирген. Өөредилге ному колдуунда өөренир теориялыг билиглерге чижек кылдыр берген чогаалдар аайы-биле дес-дараалай тургустунган.

3. Өөреникчинин билип алыр ужурлуг кол мергежил болгаш чаңчылдары

8-ки классты доозуп тура, өөреникчилер дараазында чүүлдерни ханы өөрөнгөн турар ужурлуг: чогаал маадыры – омур-хевир, литератураның темазы, чогаалда көдүргөн проблема.

Оон аңгыда дараазында мергежилдерни болгаш чаңчылдарны чедип алыр ужурлуг:

- чогаалдың бижиттинген үези-биле харылзаазын тодарадып билир;
- чечен чогаалдың тема, идеязын, сюжет болгаш композициязын тодарадып шыдаар;
- чогаалдың проблемазын тодарадып билир;
- документалдыг чогаалдарның онзагай талаларын ылгап билир;
- чогаалдың бүгү аймактарын болгаш хевирлерин аянынг номчуур;
- чогаал сөзүглелиниң планын тургузуп билир, ол ёзугаар аас азы бижимел-биле үнелел берип шыдаар;
- жанр хевирлериниң ылгавыр демдектерин илередип билир;

- дылдың уран аргаларын тодарадып, оларның чогаалга ролун тайылбырлап шыдаар
- номчаан номунга, кинога, шииге аас азы бижимел үнелел бижип билир;
- чогаалдың уран-чечен онзагайын барымдаалап, долу сайгарылгазын кылып билир;
- литературлуг терминнер словарьларын, энциклопедияларны ажыглап билир;
- чогаалдарга хамаарыштыр литература-сайгарылгалыг ажылдарны билир, оларны аас-биле харыыларга азы бижимел ажылдарга ажыглап билир;
- өөрөнгөн чогаалын бот-тускайлаң үнелээрде, литература төөгүзүнүң барымдааларын азы литература теориязын ажыглап билири.

Сески класстын оореникчилеринин кол-кол мергежилдери болгаш чанчылдары

Сески классты доозуп тургаш, оореникчилерниё билир ужурлуг чуулдери:

- чечен чогаалдыё созуглелин, темазын, идеязын, сюжедин, маадырларын тодарадып шыдаар; документалдыг чогаалдарныё, шии болгаш шулуглелдерниё онзагай талаларын илередип билир;
- бугу аймактарныё болгаш хевирлерниё чогаалдарын аянынг номчуур;
- бодунуё тургусканы план езугаар аас-биле азы бижимел-биле чечен чогаал маадырынга характеристика бээр болгаш чангыс азы элээн каш чогаалдарныё маадырларын деёнөп билир;
- чогаалчыныё бергени характеристикага, чурааны чурукка, коргускени ходелиишкиннеринге база чугаалажыгларга, долгандыр турар байдалга, уран чурумалдарга даянгаш, ол чуруттунган болуушкуннарга болгаш оларныё киржикчилеринге боттарыныё хамаарылгазын илередип шыдаар;
- чечен чогаалдыё темазын болгаш идеязын тодарадып билир;
- дылдын чурумалдыг аргаларын тыптар, оларныё чогаалга ужур-дузазын тайылбырлап билир;
- бодунун номчаан номунга, корген кинозунга, шиизинге аас-биле азы бижимел-биле үнелел берип шыдаар;
- эртем-суртаалдыг номнуё тайылбыр материалдарын, ол ышкаш школачыларга литературлуг билиглер болгаш терминнер словарьларын ажыглап билир апарган болур.

ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН/КИЧЭЭЛ ПЛАННААШКЫНЫ

**8 класс (68 шак)
ТӨРЭЭН ЧОГААЛ**

Бөлүк №	Программада чогаалдын бөлүктөрү, кезектери болгаш темалары	Шак саны	Хыналда ажылдар	Практик тигажылдар	Ай-хүнү	Ай-хүнү	Өөреникчилерниң кылыр ажыл-чорудулгазының кол хевирлериниң чижек тайылбыры	Электрондук курлавыры	Хыналдан хевирлери
1.	Кирилде 1 ш								
1.	1.1 Чогаал дугайында сөс	1					Кижиниң иштики байлак сагыш-сеткилин билип, долгандыр турар делегейни шиңгээдип алырынга уран чүүлдүң онзагай хевири дээрзин; ооң кижизидикчи утка-шынарын, амыдырал-биле харылзаазын тодарадып билири. Чечен чогаалдың амыдыралга ужур-дузазын, литератураның кол сорулгаларын тайылбырлап билири		
2.	ТАҢДЫМ ТУРДА, ТАҢДАШ-ЛА МЕН 19 Ш								
Поэзия									
2.	2.1 С.А. Сарыг-оолдуң «Улуг-Хемим» деп шүлүглелиниң бижиттинген төөгүзү, чечен черде чаартылгалар	1					Авторнуң илереткени кижини болгаш бойдус дугайында ханы бодалдарын, күскү бойдустуң чурумалын, Улуг-Хемниң эриинде чаартылгаларны, ниитилел байдалдарының чаагайжаанын; аянның номчуп, болушкуннарның болуп турар черин, үезин, кол бодалын тодарадып билири.		
3.	2.2 С.А. Сарыг-оолдуң «Улуг-Хемим» деп шүлүглелинде авторнуң овор-хевири	1					Шүлүглелде авторнуң овор-хевири, кыска намдарын, миннишкиннерин, сүмелерин, бадыткалдарны; тургузуун, кандыг уран-чечен чурумалдарны ажыглаанын, шүлүглелдин филологтуг сайгарылгазын кылып билири.		
4.	2.3 Чогаадыг-чурумал. «Парк – арыг агаарлыг дыштанылга девискээри»	1					Тывада боду үнген парктың чаражын, кандыг үнүштер-биле байлаан, күскү үеде ооң чурумалын уран аргалар ажыглап, бодалын илередир.		

5.	2.4	Ч/т. Шүлүглел дугайында билиг.	1					Шүлүглелдин тургузуун, хемчээлин, аңаа кандыг болушкуннарны делгереди, элээн каш маадырларның амыдыралын көргүзерин; чогаалдың өске хевирлеринден ылгап билир.		
6.	2.5	Ю.Ш. Кюнзегештиң «Дыт» деп шүлүүнүн ханы утказы	1					Шүлүкчүнүн намдарын, шүлүкте дириг бойдустан болушкуннарының көзүлбес нарын харылзааларын көргүскенин; кижиниң бойдустан дыңнап билир салым-чаянныын; диригжидилгени делгеренгей ажыглаанын;		
7.	2.6	Ю.Ш. Кюнзегештиң «Дыт» деп шүлүүнде уран-чечен аргалар.	1					Шүлүкчүнүн ханы утказын тайылбырлап, чогаалдың филологтут сайгарылгазын кылып билир.		
8.	2.7	Ю.Ш. Кюнзегештиң «Чөөн чүктүн кижизимен» деп шүлүүнүн тема, идеязы	1					Кижиниң төрөөн чери, бойдузу-биле харылзаазын; лириктиг маадырның салым-чаяннының, чаңчылдарының төрөөн бойдуздан бодараанын; тыва кижиниң аас-кежикти күзеп чораанын, өөредилге, ажил-биле чүгленгенин;		
9.	2.8	Ю.Ш. Кюнзегештиң «Чөөн чүктүн кижизи мен» деп шүлүүнде төрөөн черинге чоргааралды илереткени	1					Чогаалдың утказын делгереди дамчыдып, шээжи-биле уран номчулганың негелделеринге дүүштүр чугаалап билир.		
Проза										
10.	2.9	М.Б. Доржунуң «Даг эзири» деп новеллазында ачаның болгаш эзирниң омур-хевир.	1					Авторнуң новелла жанрын сайзыратканын; ачаның болгаш эзирниң чечен омурларының чергелешкээн; ачанының чагыгыларының оглунга дээштиин; Чогаалдың өөредиглиг утказын, уран-чеченин, кижизидикчи умур-дузазын тайылбырлап билир.		
Поэзия										
11.	2.1 0.	С.С. Сүрүн-оолдуң «Ырла, Хемчик»деп шүлүүнүн ханы утказы	1					Чогаалчының ыры апарган шүлүктөрүн; шүлүкте төрөөн хеминиң чалгылары тускай үннүг, саарылары көвей ырлыг, олар ажилчыннарны, тараачыннарны, кадарчыларны чагай херектерже кыйгырып, хей-аът кирип турарын; лириктиг маадырның омур-хевирин;		
12	2.1 1	С.С. Сүрүн-оолдуң «Ырла, Хемчик»деп шүлүүнде төрөөн хеминиң	1					Шүлүкте бадыткал, адалга, дилег, аяннарын чөптүг		

		ужур-дузазын илереткени						ажыглаанын тайылбырлап билир; чогаалда <i>чадаган, саарыг, куттулар, чымыш, дөңгүр</i> деп сөстөрнүн чурумалдыг рольдуун тодарадып билир.		
13	2.1 2	М.Б. Кенин-Лопсанның «Хүттүң ужары» деп шүлүүнде кижиле биле бойдустуң харылзаазы	1					Өөрлөш шүлүктөрнүн тема, идеязын, тургузуун; кижиле биле бойдустуң харылзаазын көргүскенин; лириктиг маадырның чер-чуртунга ынакшылын илереткенин; Чылдың үелеринин аайы-биле бойдустуң аажызын кижинин аажы-чаңындан үлегерлеп чураанын, уран-чеченин бадыткап билир.		
Проза										
14	2.13	К-Э. К. Кудажының «Таңды кежиин» деп чогаалында бойдус темазы.	1					Чогаалда бойдус темазын чырытканының онзагайын, маадырларның мөзү-бүдүжүн, улуг улустуң езу-чаңчылдарны сагып чоруун; чогаалдың кижизидикчи ужур-дузазын; Ие-бойдустуң кижизидикчи ужур-дузазын, төрөөн чери-биле кижинин салым-чолу, амы-тыны тудуш деп бодалды, чогаалдың уран-чеченин тодарадып, чижектер-биле бадыткап; чогаалдың тема, идеязын тодарадып билир.		
15	2.14	«Таңды кежиинде» тоожукчу маадырның болгаш кырган-аваларының омур-хевирлери	1							
16	2.15	К-Э. К. Кудажының «Таңды кежиин» деп чогаалында улусчу ужурлар	1							
17	2.16	З.С. Байсалованың «Тайга ээзи» деп чечен чугаазында маадырларның омур-хевири	1							
18	2.17	.С. Байсалованың «Тайга ээзи» деп чечен чугаазының кижизидикчи салдары.	1							
Поэзия										

19	2.1 8	З.А. Намзырайның «Дуруяалыг-Шөл» деп шүлүүндө төрөөн черинге ынакшылын илереткени	1					Чогаалчының төрөөн черинге ынаан, күс дугайында эстетиктиг сеткиишкиннерни, авторнуң амыдыралынга күстүң ролюн; Шүлүкте кударанчыг аян кижиниң төрөөн черинге ынак сеткилин, чогаадыкчы салым-чаяанын күштелдирер дээрзин тодарадып; уран номчулганың негелдези-биле номчуп билир.		
20	2.1 9	Угаап боданышкынныг чогаадыг. <i>Төрөөн черимге ынакшыл өгбелерден дамчып келген.</i>			1			Тыва кижиниң амыдыралы төрөөн чери-биле тудужун; арыг чаагай бойдуска хамаарылгазындан кандыг кижини болуп хевирлеттинерин; өгбелерниң бойдуска хамаарыштыр дамчыдып бергени чаңчылдар, ужурларны; Чижектер-биле бадыткап, бодалын долу илередир.		
	3.	ТАРААМ ТУРДА, ТОДУГ-ЛА МЕН 7Ш								
Проза										
21.	3.1.	«Тараа» - К-Э. Кудажының бирги улуг тоожузу	1					50-60 чылдарда чоннуң шимчээшкинин, авторнуң бирги улуг тоожузу дээрзин, кол маадырларын, Суваңның дугайында чугаазын; тараа – амыдыралдың, найыралдың, демиселдин дөзү дээрзин; Тоожуда маадырларны, болушкуннарның девискээрин, дылының уран-чеченин, идея-тематиктиг утказын тодарадып билир		
22.	3.2	К-Э. Кудажының «Тараа» деп тоожузуна ада кижиниң омур-хевирин, оон үлегери.	1							
23	3.3	К-Э. Кудажының «Тараа» деп тоожузуна тарааның үнезин көргүскени	1							
Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы										
24	3.4	А.С Неверов «Аыштыг-чемниг Ташкент хоорай». Кижизидикчи утказы. (6-гы класстан уланчызы)	1					Чогаалдың кижизидикчи салдарын тодарадып билири. Сөзүглелде кижилерниң шыдамык, турум, быжыг туруштуг, харысалгалыг аажы-чаңныг болурун чырытканын тодарадыры. Чогаалчы дугайында медээлер-биле бот-тускайлаң таныжып билири. Мишка Додоновтуң омур-хевиринге үнелел бээри.		
Поэзия										

25	3.5	А.Үержааның «Ажыл» деп шүлүүнүн тема, идеязы	1				Шүлүктүн тургузуун, утказын, уран-чеченин, ажыл дугайында авторнун бодалын; Мергежил шилип алырынга, хамааты туружун илередип		
26	3.6	А.Үержааның «Ажыл» деп шүлүүн	1				быжыглаарынга, амыдыралдың утка-дөзүн билип алырынга салдарын медресеп билир		
Класстан дашкаар номчулга									
27	3.7	К-Э. К Кудажының «Кымыскаяктар»	1				Чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадыры. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаал идеязын илередиринге салдарлыын сайгарып билири		
	4.	КИЖИ ЧУРТТУГ, КУШ УЯЛЫГ 18Ш							
Драматургия									
28	4.1	В.Ш. Көк-оолдуң «Самбажык» деп шиизинде Оппукайның читкени (Бирги көргүзүг)	1				Бижиттирген төөгүзүн, шии чогаалының онзагайын, ремаркаларның ужур-дузазын; Чинчи, Кызыңнай, Бошказык, Оппукайның овор-хевирин канчаар чураанын; Ада-өгбелерниң төөгүзүн сонуургап, чоок кижилери дээш сагыш-човап билир.		
29	4.2	В.Ш. Көк-оолдуң «Самбажык» деп шиизиниң 2-ги, 3-кү көргүзүглериниң утказы	1				Ийиги көргүзүгдө алдан-дургуннарның турлаанга Койнааның келгенин, Оппукайның чок апарганын; үшкү көргүзүгдө дүжүметтиң чугаазын, Кызыңнайны турлагже чорутканын; Койнаа, Сеңгин чаңгы, Комбулдай, Самбажыктың овор-хевириниң көргүскенин, чогаалдың идея-тематиктиг утказын; Чогаалдың маадырларын мөзү-шынар талазы-биле бөлүктөп билир.		
30	4.3	В.Ш. Көк-оолдуң «Самбажык» деп шиизиниң 4-5-ки көргүзүглериниң сайгарылгазы	1				Алдан-маадырларның овор-хевирин; Кызыңнайның алдан-маадырларның турлаанга келгенин; маадырларның тура-соруун, хостуг амыдыралче чүткүлүн тайылбырлап шыдаар.		
	4.4	В.Ш. Көк-оолдуң «Самбажык» деп шиизиниң 6-гы	1				Шииниң (драманың) темазын, идеязын, кол-кол таарымчалыг болгаш таарымча чок овор-хевирлерин канчаар көргүскенин, уран-чеченин, феодалдыг Тываның үезинде чоннун		

31	.	көргүзүүнүн болгаш ниити түңнел сайгарылгазы					амыдыралын, дүжүметтин аажылаашкынының; драматургтун төөгүчү езу-биле угаап боданыышкынының ханылаткан илереткен драма дээрзин; Алдан-маадырны шииде канчаар көргүскенин, херек кырында амьдыралга болуушкуннун болганын тайылбырлап билир.		
32	4.5	В.Ш. Көк-оолдун «Самбажык» деп шиизинге чогаадыг. <i>Алдан-дургуннар - үезиниң маадырлары.</i> <i>Өжээнниң өөскээни.</i>			1		Алдан-дургуннар – бодунуң үезиниң болгаш амгы үениң маадырлары болуп турарын; оларның маадырлыг чоруун, туруштуун, дидимин, демниин; 1883-1885 чылдарда яды чоннун өжээни чүге ханылап, өөскүп келгенин; Теманы шилип; В. Ш. Көк-оолдун «Самбажык» деп шиизинге даянып, бодалын чиге илередип, аас болгаш бижимел чугааның нормаларын күүседип шыдаар.		
33	4.6	С.А. Сарыг-оолдун «Чечен биле Белекмаа» деп шиизиниң маадырлары	1				Бурунгу Тывага бай болгаш яды кижилерниң бот-боттарынга хамаарылгазын; Чечен адашкыларның Буура-Баштыг кожайның дугайында, Чечен биле Белекмааның даңгыраан; яды чараш, эрес, салым-чаяанныг Чеченни бодунга душтук кылып алыр дээш, Чингиспейниң оралдажып турарын;	Р. Д. Кенден бильдин «Чечен биле Белекмаа» деп операзы -биле онлайн хевирге таныжары: vk.com> video-59838956_456239616	
34	4.7	С.А. Сарыг-оолдун «Чечен биле Белекмаа» деп шиизиниң уран-чечени, тема, идеязы	1				Хөгжүмнүг шииниң утка, уран-чечен-талазы-биле сайгарылгазын, маадырларга характеристика тургузуп, тема, идеязын тодарадып билир.		
35	4.8	Ши дугайында билиг	1				Ши чогаалының онзагай талаларын; чижектерин; Өске жанрлардан ылгап билир.		

Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы										
36	4.9	Ф.И. Шиллерниң «Кара сагыш болгаш ынакшыл» деп шиизиниң тема, идеязы.	1					Шиллерниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжары. Шииниң темазын, идеязын тодарадып билири. Чогаалдың сюжедин аас-биле дамчыдып билири (план ңзугаар долу азы шилилгелиг). Чогаал сюжединиң төөгү-биле харылзаалыын тодарадып, тыва чогаал-биле деңней сайгарып билири.	Библио тека болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билири	
Поэзия										
37	5.0	А.Үержаа «Үш чүс харлыг кырган кускуннуң чагыы» деп шүлүүнде ада-өгбениң чагыгларын чырытканы	1					Шүлүктүң тургузуун, утказын, уран-чеченин, авторнуң бодалын, ада-өгбелерниң чагыгларын чырытканы. Амыдыралдың утка-дөзүн билип алырынга салдарын медресеп билер; шүлүкте чурумалдыг аргаларны ажыглалының ужурудузанын тайылбырлап шыдаар; шүлүктүң филологтуг сайгарылгазын кылып билер.		
38	5.1	Шүлүктүң филологтуг сайгалыгазы			1					
Класстан дашкаар номчулга										
39	5.2	М.К. Өлчей-оолдуң «Төлөвир» деп чечен чугаазында мөзү-шынар айтырыын көдүргени	1					Чечен чугааның темазын болгаш идеязын тодарадыры. Чогаалда мөзү-шынар айтырыын көдүргени болгаш ону номчукчуга таныштырганының онзагайын сайгарып билер.		
40	5.3	М.К. Өлчей-оолдуң «Төлөвир» деп чечен чугаазының тема, идеязы	1							
Проза										

41	5.4	М. Б. Ховалыгның «Ыдыктаан тук» деп чогаалында төөгү-барымдаалыг болуушкуннар	1				Барымдаалыг болуушкуннарны чечен чогаалга ажыглаанын, Тываның тугунуң тывылган төөгүзүн, XIV-кү Далай-Лама башкыга ыдыктатканын; маадырларның салган сорулгазын чедип ап шыдаарын; чогаалдың тема, идеязын; Төөгүлүг болуушкуннарны, Тываның символиктиг демдектериниң төөгүзүн, ужур-дузазын тайылбырлап билир.			
42	5.5	ч/т. Барымдаалыг чогаалдар дугайында билиг	1				Барымдаалыг чогаалдарның онзагай шынарын; амыдырал-биле холбаалыын; чижектерин; Өске жанрлардан ылгалын тайылбырлап билир			
43	5.6	Тываның символиказының төөгүзү			1		Тыва Республиканың төөгүзүндө үе айы-биле эдилеп келгени сүлдө демдектерин; оларның уткаларын; Шинчилел ажылын таварыштыр Тываның символиказының төөгүзүн тайылбырлап билир.			
Класстан дашкаар номчулга										
4.	5.7	Дики Церингтин «Мээң оглум Далай-лама» деп чогаалында маадырларның омур-хевирлери	1				Очулга чогаалдар-биле таныжылга. Кол маадырларның омур-хевиринге үнелел бээри. Делегейниң чоннарының мөзү-шынар кижизидилгезинге, иштики сагыш-сеткил хевирлээринге, делегей чергелиг чидиг айтырыглар: тайбың чорук, бойдус камгалалы дээш о.ө. XIV Далай-лама башкының салдарлыын тайылбырлап билири.	Библиотека болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билир		
45	5.8	Дики Церингтин «Мээң оглум Далай-лама» деп чогаалында делегей чергелиг айтырыгларны чырытканы.	1							
	6.	АВАЙ, АВАЙ АВАЙЫМНЫ...10Ш								
Поэзия										

46	6.1	С.А. Сарыг-оолдуң «Херээжен» деп шүлүүндө ава кижиниң мөңгө омур-хевири тургусканы	1					Шүлүктө ава кижиниң омур-хевириниң үе-биле, чоннуң амыдыралы, төөгүзү-биле харылзаазын, ооң ажы-төлүнгө ынакшылын көргүскенин; Эпитеттерни, метафораларны, дирижидилгелерни канчаар ажыглаанын, ук чогаалдың тыва литературада туружун тайылбырлап билир.		
47	6.2	С.А. Сарыг-оолдуң «Авамның ынак оглу» деп шүлүүндө акы-дунмалышкы найыралды көргүскени	1					Шүлүктө хамааты дайынының чылдарында акы-дунмалышкы найыралдың төрүттүнгенин, быжыкканын; ава кижиниң төлгө ынаан; Огонек биле Опайның омур-хевири; Шүлүктүң сюжедин, тургузуун, дылының уран-чеченин тайылбырлап шыдаар.		
Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы										
48	6.3	А.С. Пушкин «Тураскаал» деп шүлүүндө уран-чечен аргаларның онзагайы	1					Лириктиг чогаалды сайгарып билири. Шүлүкчү болгаш шүлүк деп темага хамаарыштыр бодунуң бодалдарын илередип билири. Шүлүкчүнүң туружу, сөстүң күжү болгаш уран чечен чогаалдың дээштии деп билиишкиннерни сайгарып билири. Тыва дылче очулгада дылдың чурумалдыг аргаларының тема болгаш идея илередиринге салдарлыын сайгарып билири		
Проза										
49	6.6	Е.Т. Танова «Иениң салым-хуузу» (тоожудан үзүндүлерниң сайгарылгазы)	1					Баштайгы тыва балерина дугайында боттуг барымдааларга даянып бижээнин; ава кижиниң салым-чолун, омур-хевири, ада кижиниң үлегерин, деткимчезин, уруунуң салым-чаяанынга салдарын; Тоожунуң, дыл, литература, төөгү, география, уран чурулга болгаш өске-даа эртемнер-биле харылзаазын бадыткап, кижизидикчи утка-шынарлыын медресеп билер; эписториялыг жанрларны ажыглаанының уjur-дузазын тайылбырлап билери.		
50	.		1							
51	6.7		1							
	6.8									
Поэзия										
52	6.9	А.А. Даржайның «Авамга чечээм» Боодал сонет	1					А.А. Даржайның тыва литературада үнүн тодарадып билири. Ава дугайында теманы чырытканының онзагайын илередип билери. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың идеязын		

								илередирирге салдарлыын сайгарып билири. Сонет жанрының чечен чогаалдың өске хевирлеринден ылгап билири. Чечен чогаалдың кижизидилгелиг салдарлыын бадыткалдыг чижектерлиг сайгарып билири		
Проза										
53.	7.0	М.М. Дуюнгарның «Авамның тону» деп чечен чугаазында темалар	1					Чечен чогаалда бөдүүн ада-ие улустуң ажы-төлге, ажыл-ишке, амыдыралга хамаарышкан кижизиг мөзүлерин, канчаар илереткенин; аваның, ада кижиниң Алдай-оол дарганың омур-хевирлерин; чогаалдың кижизидикчи салдарын;		
54.	7.1	М.М. Дуюнгарның «Авамның тону» деп чечен чугаазында маадырларның омур-хевирлери	1					Чогаалда омур-хевирлерниң мөзүлүг, мөзү чок талаларын тустузунда тодарадып, чогаалдың уран-чеченин тайылбырлап билир.		
Поэзия										
55.	7.2	З.А. Намзырайның «Авам мени манап орар» деп шүлүүнде авторнуң ава кижиге ынакшылының күштүү	1					Шүлүкте авторнуң ава кижиге ынакшылының күштүүн канчаар көргүскенин; <i>өскен чер, ава, ажы-төл</i> деп билиишкиннерниң аразында мөңгө харылзааны илереткенин; авторнуң ыры апарган шүлүктерин; Авазын хүндүлөп, ооң ажы-төлү дээш үндүрген күжүн, ынакшылын, сагыш-сеткилин үнелеп билир.		
	7.	КИЖИ БОЛУРУ ЧАЖЫНДАН 13Ш								
Проза										
56.	7.3	Ч. Ч. Кууларның «Шораан» деп тоожузунда кол маадырның аарыгга таварышканы	1					Авторнуң тыва литератураның сайзыралынга киирген үлүг-хуузун; Шораанның улаанутка таварышканын, эмчиниң кылган түңнелиниң ада-иеге согуг болганын; Шораанның баштайгы миннишкиннерин, баштайгы деткикчилери, дузалакчылары кымнар дээрзин; «Човалаңның кончуун але...», «Салымга канчап чагыртыр, «Даайның белээ» деп эгелерниң аттарының утказын делгереди тайылбырлап билир.		
57.	7.4	Ч. Ч. Кууларның «Шораан» деп тоожузунда чоок кижилериниң	1					Дембилдей дугайында чугааны, Сандак ирейниң эки салдарлыын; Шораанның үжүктөр танып, сөс тургузуп өөренип алганын;		

		салдары					«Сандак ирейниң салдары», «Кыштың өөрүшкүзү» деп эгелерниң кыскаладыр чугаалап билир.		
58.	7.5	Ч. Ч. Кууларның «Шораан» деп тоожузунда Шораанның кайгамчыктыг үннер дугайында билип алганы	1				Шораанның бойдуста үннерниң кайгамчык хуулгаазыннарын билип алганын, Сандак ирейниң солун чугааларын, кежээки хүннүң чурумалын; «Эдер-Куй», «Агар-Элезин» деп эгелерниң утказын, дамчыдып, чурумалдарны чогаадыгга чедимчелиг ажыглап билир.		
59.	7.6	Ч. Ч. Кууларның «Шораан» деп тоожузунда кол маадырга таварышкан бергелер	1				Караа көзүлбес оолдуң иштики делегейин, сагыш-сеткилиниң дойлуушкуннарын, ооң өөредилгеже чүткүлдүүн, хөгжүмчү салым-чаяанының илерээнин; психологизм, аргазын чедимчелиг ажыглаанын, Шораанның прототивин, чогаалдың ниити идея-тематикалыг утказын, ажыглаан уран-аргаларын; «Байырлыг, кырган-ачай!», «Чолдуң оруу-човалаңның ызы» болгаш өске-даа эгелерге ниити түңнелди кылып билир.		
60.	7.7	Чогаадыг угаап боданыышкын <i>Амыдыралдың бергелерин канчаар шыдажып эртерил?</i>	1				Амыдыралга кандыг бергелер туруп болурун, оларны баш удур болдурбазын; бергелер таваржып келзе, канчаар ажып эртерин; Чогаалдарда болуушкуннарга болгаш боттуг чижектерге даянып, салдырган айтырыгга харыылап шыдаар.		
61	7.8	К. Д. Чамыяңның «Ханы дазыл» деп тоожузунда Пар-оолдуң омур-хевири	1				Чогаалчының намдарын, школа амыдыралында нарын социал айтырыгларны, башкының үлегерлиг, чымыштыг, буянныг ажылын, чогаалдың маадырларын, ажыглаан чечен аргаларны;		
62	7.9	К. Д. Чамыяңның «Ханы дазыл» деп тоожузунда социал айтырыгларны көдүргени.	1				Амыдырал кижилерниң салым-чолунга эриг баарлыг, дузааргак кижиниң кандыг салдарлыг болурун угаап билир, ажылынга харыысалгалыг, хүлээлгелерин сагып чоруур. Башкының чымыштыг ажылының бергезин, буянныын, ажыктыын; кижиниң шын амыдыралче углап каарын;		
63	8.0	К. Д. Чамыяңның «Ханы дазыл» деп тоожузунда башкының буянныг ажылын көргүскени.	1				Чогаал чижектерге даянып бодалын чиге илередир.		

64	8.1	Угаап боданышкынныг чогаадыг. <i>Башкы дээрге кымыл ол?</i>			1				
Класстан дашкаар номчулга									
65.	8.2	Л.Х. Ооржактың «Өңнүг кижиге» деп чечен чугаазында мөзү-шынар темазы	1					Чечен чугааның темазын болгаш идеясын тодарадыры. Мөзү-шынар болгаш ниитилелде социал теманы чырыдарында чогаалдың онзагай талаларын илередип билири. Монолог чугааның, портрет, деталь болгаш дылының уран чурумалдыг аргаларының чогаалда ханы, философчу утканы илередиринге салдарын билири. Ава болгаш ажы-төл темазын, кижилер аразында харылзааларны көргүскениниң кижизидикчи салдарын сайгарып билири	
Поэзия									
66.	8.3	А. Х-О. Ховалыгның «Үш үне»деп шүлүүнүн тема, идеясы	1					Шүлүктүн адының символиктиг уткасын сайгарып билири. Чогаалда авторнун туружун: төрөөн черинге, чонунга база ие дылынга ынакшылын илередип билири.	
Класстан дашкаар номчулга									
67	8.4	Р.Г. Гамзатовтун «Дыл» деп шүлүүнде уран-чечен аргаларның ажыглалы			1			Расул Гамзатовтун «Мой Дагестан» деп ному-биле таныжары. Шүлүктүн тема болгаш идеясын тодарадып билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың идеясын илередиринге салдарлыын сайгарып билири	
Катаптаашкын									
68	8.5	Түңнел кичээл. Хыналда тестилер. (Чогаалдар дугайында)			1			Чыл дургузунда өөрөнгөн чогаалдарын, чугаалашкан темаларын, теория айтырыгларын; Өөрөнгөн чүүлдерни каттаптап, түңнөп, чижектер-биле бадыткап шыдаар.	
Шупту:	68 шак								